

DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249023>
УДК 327.58:061.1ЄС

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄС ЯК ФАКТОР ЗМІН СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Гнаткович Оксана Дмитрівна^{1а},
Овчиннікова Тетяна Володимирівна^{2б}

¹Доктор економічних наук, професор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>,
e-mail: oksanahnatkovych53@gmail.com,

²Кандидат економічних наук, доцент,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5775-1591>,
e-mail: tetiana.eclat@gmail.com,

^аЛьвівський національний університет ім. Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,

^бВідокремлений підрозділ «Львівська філія Київського
національного університету культури і мистецтв»,
вул. Кушевича, 5, Львів, Україна, 79019

Надіслано:
10.12.2021
Рецензовано:
12.12.2021
Прийнято:
15.12.2021

Для цитування:

Гнаткович, О. Д., & Овчиннікова, Т. В. (2021). Міграційна криза ЄС як фактор змін сучасних міжнародних відносин. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (8), 86–98. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249023>.

У статті досліджено особливості міжнародних відносин у контексті міграційної кризи на сучасному етапі.

Метою дослідження стала характеристика історичних причин міграційної кризи, яка спостерігається нині у сфері міжнародних відносин, оцінка нормативного базису міграційної політики Європейського Союзу, рекомендації щодо покращення здійснення міжнародних відносин у контексті міграційної кризи, яка спостерігається на даний час на території європейських держав.

© Гнаткович О. Д., 2021

© Овчиннікова Т. В., 2021

В основі методології наукового дослідження лежить діалектичний метод, який узагальнює усі явища та процеси, що відбуваються у сфері міжнародних відносин у своєму взаємозв'язку та взаємозалежності. У процесі написання статті використовувалися методи аналізу та синтезу – при дослідженні особливостей системи міжнародних відносин; монографічний – при викладенні послідовного матеріалу, який стосується зазначеної теми дослідження; історичний – при характеристиці причин міграційної кризи; порівняльний – при оцінці ситуації, яка відбувалася в ЄС та в Україні; абстрактно-логічний – при обґрунтуванні логічної послідовності розвитку подій на міжнародній арені, які спричинили міграційну кризу на сучасному етапі розвитку суспільства.

Результатом дослідження стало узагальнення пропозицій щодо покращення ситуації у сфері міжнародних відносин, напрацювання рекомендацій щодо спільної міграційної політики країн Європи та можливості залучення України до вирішення цих проблем. У результаті виявлено, що взаємозв'язки між європейськими країнами є недосконалими і це спонукає керівництво європейських держав шукати нові шляхи взаємодії в контексті вирішення міграційної кризи. Значимість дослідження полягає в розумінні необхідності напрацювання спільних дій України та ЄС щодо вирішення міграційної проблеми.

Ключові слова: міжнародні відносини; міграція; міграційна криза; міграційна політика.

Вступ

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком і простійними трансформаціями, які відбуваються на міжнародній арені. Трансформація міжнародних відносин та зміна уявлень і підходів про сутність та особливості безпеки на рівні держави пояснюють ті зміни, які супроводжують взаємодію країн у глобалізованому суспільстві.

У сфері міжнародних відносин щораз актуальнішим стає питання міграції, оскільки значні міграційні потоки, часто неконтрольовані, стали характерною ознакою останніх десятиліть. Вони безпосередньо загрожують безпеці багатьох країн, які безпосередньо залучені до міграційних процесів у світі та на території Європи зокрема, тому ці тенденції вимагають щораз пильнішої уваги з боку провідних політиків, науковців та аналітиків сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика міжнародних відносин є предметом зацікавлення багатьох науковців. Так, особливості співробітництва держав розглядають у своїх публікаціях такі вітчизняні та зарубіжні науковці: В. Бондарчук,

М. Відякіна, В. Волес, Г. Волес, А. Геддес, І. Грицяк, Р. Козловський, О. Малиновська, В. Муравйов, Ю. Пенке, О. Сушко, О. Трофімова, П. Фонтен, Б. Хасуна, П. Циганков, О. Чалий, В. Шамраєва та ін. У своїх працях дослідники вивчають особливості міжнародних комунікацій та суть міграційних процесів, які відбуваються у сучасному світі, аналізують причини виникнення міграційних явищ, оцінюють нинішні реалії, які спостерігаються на території різних держав.

Міграційні тенденції нині є надто тривожними і непередбачуваними, що викликає потребу значної уваги та глибоких наукових досліджень у напрямі вирішення проблем, які виникають у сфері міжнародних відносин, пов'язаних із міграційними кризами.

Формулювання цілей статті

Метою статті є оцінка ситуації, яка спостерігається в сфері міжнародних відносин в контексті міграційної кризи та обґрунтування напрямів покращення ситуації щодо вирішення проблем, пов'язаних із нелегальними мігрантами.

Виклад основного матеріалу дослідження

Міграційна криза нині стала основним подразником трансформації міжнародних відносин. Ті тенденції, які спостерігаються, потрібно розглядати через призму стабільності та безпеки, що повинна гарантувати виважена міграційна політика тих країн, які є осередком мігрантів.

Найбільших потрясінь від мігрантів зазнали розвинені країни Європейського Союзу, зважаючи на своє географічне розташування, політику урядів, демократичні засади, на яких розвивалося протягом багатьох років європейське суспільство, а також привабливі соціально-економічні умови життя для мігрантів. Загалом, міграційну кризу в ЄС слід розглядати як гуманітарну катастрофу, яка викликана масовим напливом мігрантів з країн Близького Сходу та Африки, зважаючи на несприятливі обставини, що склалися в них на батьківщині і які загрожують безпеці осіб, які перетинають європейські кордони.

Питання безпеки в сфері міжнародних відносин стає ключовим з огляду на міграційний контекст. Недосконала міграційна політика як на національному, так і на міжнародному рівнях призвела до тих соціально-економічних наслідків, які спостерігаються у багатьох країнах.

Варто зауважити, що ситуація в сфері міжнародних відносин, зумовлена міграційною кризою, була прогнозована, і саме події кінця минулого століття

яскраво свідчать про це. Зокрема, історичними причинами сучасної міграційної кризи є:

- трансформація привабливості країн для мігрантів з країн-донорів на країн-реципієнтів. Так, Греція, Португалія та Іспанія поступово перетворюються на території, які перестають цікавити мігрантів;

- зміна типу мігрантів з тих, хто шукає високооплачуваної роботи, на тих, які шукають політичного притулку та захисту від переслідувань у себе на батьківщині. Часто такі мігранти є нелегальними чи перетинають території транзитом;

- значні зміни, які відбулися в геополітичному просторі внаслідок розпаду СРСР, спричинили переформатування міграційних потоків із внутрішніх на міжнародні внаслідок появи нових держав на світовій арені;

- формування явища вимушеної міграції, яка перетворюється на глобальну проблему у сфері міжнародних відносин;

- загальне зростання кількості незаконних переміщень як серед тих, хто нелегально прибув, так і серед тих, хто залишився в країні без юридичного статусу (Timur, 2000, p. 260).

Ці проблеми стали передумовою того, що спостерігається в сучасному світі, хоча деякі дослідники зазначали, що на поч. XXI ст. відсоток мігрантів все ж таки був значно меншим порівняно із тими потоками людей, які переміщувалися протягом кін. XIX – поч. XX ст. (The Migration Development Nexus, 2002).

Європейський Союз став осередком тих осіб, які мігрують з країн Близького Сходу та Африки, зважаючи на стабільність, принципи гуманізму та демократії, які панують в розвинених країнах Європи. Тому з огляду на міжнародний аспект міграційної проблеми, керівництво європейських держав скерувало свої зусилля на її вирішення шляхом вироблення спільної міграційної політики. В її основі лежать традиційні методи боротьби з нерегульованими міграційними потоками методами заохочення чи обмеження переміщень осіб (Rovenchak, Yavorskyu, 2013).

Зважаючи на масштабні розміри міграційних переміщень, у Євросоюзі визнано, що міграція є глобальним феноменом, який суттєво впливає на безпеку та зовнішньополітичну стабільність спільноти. При цьому враховувалася низка чинників впливу на це явище, ключовим з яких став демографічний. Так, однією із проблем Європи є швидке старіння населення, що негативно впливає на ринок праці. Експертами ще десятиліття назад було проведено розрахунки, на підставі яких було зроблені висновки, що якщо, наприклад, у 2012 р. населення працездатного віку країн Європейського Союзу (15–64 р.) становило 335,6 млн. осіб, то у 2060 р.,

за прогнозом, нараховуватиметься лише 290,6 млн. осіб працездатних європейців. А якщо демографічне навантаження особами старшого віку у 2012 р. (тобто співвідношення чисельності непрацездатних осіб старшого віку до чисельності працездатного населення) становило 26,8 %, то у 2060 р., як прогнозується, зросте до 52,6 % (European Union: European Commission, 2013).

Керуючись цими та іншими мотивами, європейські держави не стримували потоки мігрантів, які протягом останнього десятиліття значно активізувалися. Разом із тим, європейські лідери поступово дійшли до розуміння необхідності вироблення спільних підходів у сфері міграції. Такі дії стали наслідком радикальних перетворень на міжнародній арені, зважаючи на стрімкий ріст нелегальних мігрантів в європейських країнах, і вони проявили себе у вигляді низки нормативних документів, прийнятих керівництвом європейських держав для захисту своїх територій від активного проникнення біженців у всі сфери життя європейського суспільства.

Треба сказати, що спроби врегулювання питання міграції розпочалися ще у 50-х рр. ХХ ст., коли була прийнята Паризька угода (1952) про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі, а також два Римські договори щодо утворення Європейського співтовариства з атомної енергії та Європейського економічного співтовариства (1957). У цих документах йшла мова про свободу пересування робочої сили на території європейських держав. Дещо деталізованішою стала Програма дій щодо працівників-мігрантів та членів їхніх сімей, затверджена у 1976 р., яка розширювала права та можливості працівників-мігрантів та членів їх сімей.

До кін. ХХ ст. було прийнято ще ряд документів, які доповнювали, розширювали та коректували відносини у сфері міграції. Проте із прийняттям Маастрихтської угоди про створення Європейського Союзу докорінно змінилися підходи до внутрішніх та зовнішніх мігрантів. Так, громадяни Євросоюзу отримували право вільно пересуватися по його території та працевлаштовуватися за бажанням у будь-якій країні спільноти. Щодо зовнішніх мігрантів, то норми Угоди зазначали, що працевлаштування іноземців, умови перетину ними кордонів, пересування та проживання на території європейських держав повинно вирішуватися на міжурядовій основі (Population and Migration in the European Union, 2011).

На поч. ХХІ ст. міграційне питання почало вирішуватися під егідою спільної для усіх країн Європейського Союзу політики щодо врегулювання

нелегального переміщення осіб на території спільноти. У 2000 р. Єврокомісією було видано послання щодо впровадження політики контролю за залученням мігрантів до економічної сфери Євросоюзу і розробки на цій основі спільного для європейських країн законодавства. Також у документі робився акцент на потребі активізації міжнародної співпраці Європейського Союзу із країнами походження мігрантів (Malynovska, 2014, p. 24).

Загалом, політика Євросоюзу характеризувалася відкритістю до переселенців, оскільки європейці були націлені на використання потенціалу мігрантів. У 2008 р. відбулося засідання Єврокомісії, де аналізувалися результати першого етапу формування міграційної політики, а також визначалася стратегія на перспективу. У цьому ж році в Брюсселі було прийнято Пакт про імміграцію та притулок, в якому було зафіксовано основні домовленості політиків щодо врегулювання міграційних процесів на території Європейського Союзу (Council of the European Union).

Як відомо, 2008 р. асоціювався зі світовою фінансовою кризою, яка суттєво вплинула на міжнародні відносини та на міграційну політику. Зокрема, на рівні Євросоюзу увага акцентувалася на тому, щоб:

- підвищити ефективність прикордонного контролю з метою забезпечення від неконтрольованої міграції;
- вживати заходів для стимулювання повернення біженців додому;
- організовувати імміграційні потоки та інтегрувати мігрантів на легальній основі (Malynovska, 2014, p. 27).

Зусилля європейських країн і надалі зосереджувалися на питанні розвитку спільної міграційної політики, яка в останньому десятилітті зазнала змін, зважаючи на значні трансформації в європейському суспільстві, зумовлені різким зростом біженців на теренах Європи. Короткий огляд основних нормативних документів та домовленостей свідчить про активне бажання європейців вирішити це питання. Також діяльність Євросоюзу спрямовувалася на поглиблення міжнародних взаємовідносин із країнами походження мігрантів, зокрема, з країнами Близького Сходу та Африки.

Окремо слід звернути увагу на відносини Європейського Союзу та України, оскільки наша держава є транзитною територією для багатьох біженців, які бажають перетнути східні кордони Євросоюзу. Також взаємодія ЄС та України є важливою в рамках Східного партнерства, учасником якого є наша держава.

Українське суспільство є давнім донором мігрантів до Європи завдяки сприятливій політиці Євросоюзу щодо віз та кордонів, протидії нелегальній міграції, заохочення імміграції фахівців і студентів, захисту прав мігрантів тощо. Політика ЄС щодо заохочення дешевої трудової сили стала поштовхом

до того, що тисячі українців переорієнтували свої інтереси на європейський ринок праці. Зокрема, у цьому контексті варто розглядати і українських студентів, які все частіше обирають вузи Європи для навчання з огляду на можливість працевлаштування за кордоном.

Поряд із цим, сфера взаємодії України та Європейського Союзу характеризувалася певною формальністю та фрагментарністю. Євроінтеграційний вектор української держави був невизначений, непослідовним і пов'язаний із низкою перешкод і ризиків для Євросоюзу. Національні пріоритети з боку України було визначено слабо, тому така взаємодія характеризувалася одностороннім характером та недосконалим інституційним забезпеченням, що гальмувало відносини України та ЄС, зокрема, це стосувалося і міграційного питання.

Таким чином, міжнародні відносини, які з одного боку спостерігалися між європейськими державами в межах Європейського Союзу, а з іншого – між європейською спільнотою та країнами походження біженців, можна охарактеризувати як такі, які супроводжуються рядом невирішених питань, а також проблем, породжених міграційною кризою. Соціальні збурення у стабільному європейському суспільстві, геополітична напруга, економічні та політичні проблеми – усе це стало приводом до того, що на міжнародному рівні щораз гостріше постає заклик до негайного врегулювання міграційної ситуації. До того ж, це подразнює основоположні безпекові питання кожної країни Європи, оскільки міжетнічні, міжрасові та міжрелігійні сутички стають дедалі актуальнішими і достатньо невеликого поштовху для того, щоб на теренах європейських держав спровокувати реальні сутички, що нестимуть загрозу для корінного населення.

Отже, обставини, що склалися на міжнародній арені потребує нагального вирішення. Покращення ситуації у сфері міжнародних відносин у контексті врегулювання міграційної кризи варто розглядати через призму тих напрямів, які покликані забезпечувати єдину зовнішню безпекову політику на території Європейського Союзу. Зокрема, мова йде про такі напрями як:

– зниження кількості нелегальних мігрантів шляхом покращення захисту кордонів європейських країн;

– боротьба з контрабандою та торгівлею людьми, відповідно до чого посилювати заходи протидії міжнародним злочинним групам, які здійснюють ці протизаконні дії;

– розроблення країнами спільних дій щодо посилення тиску на ті країни, з яких прямують потоки мігрантів, для того, щоб сприяти поверненню мігрантів на батьківщину;

– вживання примусових заходів щодо висилання нелегальних мігрантів на батьківщину;

– впровадження в життя тих дій та процедур, які сприятимуть добровільному поверненню біженців додому;

– ускладнення процедур легалізації мігрантів на території країн Європейського Союзу з метою ускладнення їх перебування за межами своєї батьківщини.

Ці та інші напрями покращення міжнародних відносин та врегулювання міграційної кризи покликані оптимізувати ситуацію, яка відбувається в сучасному суспільстві. Основними при цьому повинні бути консолідовані дії керівництва розвинених країн-донорів нелегальних мігрантів, оскільки лише спільний вектор зусиль здатен привести держави до бажаних для себе результатів.

Висновки

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається переформатування міжнародних відносин, і значний вплив на них мають міграційні потоки, які часто є неконтрольованими і зумовленими загальною геополітичною ситуацією. Нинішня ситуація вимагає більшої екстериторіальності та умовності кордонів, оскільки, сьогодні світ потребує не боротьби з міграцією, а правильного управління нею. Відповідно, спільна міграційна політика країн Європейського Союзу спрямована на регулювання міграційних потоків, що повинно дати максимальний результат як для самих країн та їх населення, так і для безпосередніх мігрантів.

Розбудова та покращення міграційної політики Європейського Союзу повинні спрямовуватися на те, щоб гарантувати належний рівень безпеки своїм державам, врегульовувати конфлікти, які неминуче виникають внаслідок нелегального переміщення біженців, забезпечити стратегічний розвиток європейського суспільства, незважаючи на значні збурення в нинішніх реаліях.

Перспективою подальших наукових досліджень є оцінка ситуації, що склалася, в країнах походження мігрантів і обґрунтування шляхів виходу із ситуації, яка призводить до появи неконтрольованих потоків біженців до розвинених країн.

Reference

- Council of the European Union, European Pact on Immigration and Asylum*. [online]. Available at: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st13/st13440.en08.pdf>.
- European Union: European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: 4th Annual Report on Immigration and Asylum*. (2012). 17 June 2013, COM(2013) 422 final, [online]. Available at: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/immigration/general/docs/4th_annual_report_on_immigration_and_asylum_en.pdf.
- Malynovska, O. A. (2014). *Mihratsiina polityka Yevropeiskoho soiuzu: vyklyky ta uroky dlia Ukrainy* [European Union Migration Policy: Challenges and Lessons for Ukraine]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen.
- Rees, P., Stillwell, J., Convey, A. and Kupiszewski, M. eds. (2011). *Population and Migration in the European Union*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Rovenchak, O., Yavorskyi, M. (2013). Mizhnarodna mihratsiia yak vyklyk bezpetsi: osobystisnyi, natsionalnyi ta hlobalnyi vymiry [International migration as a security challenge: Personal, national and global measurements]. *Politychnyi menedzhment* [Political Management], [online], no. 1–2 (57–58), pp. 212–226. Available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/pm57_58_66.pdf
http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_57_58/rovenchak_mizhnarondna.pdf.
- The Migration Development Nexus: Evidence and Policy Options. (2002). *IOM*, no. 8.
- Timur, S. (2000). Changing Trends and Major Issues in International Migration: an Overview of UNESCO Programmes. *International Social Science Journal. International Migration*, no. 165. pp. 255–268.

EU MIGRATION CRISIS AS A FACTOR OF CHANGES IN MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

Oksana Hnatkovych^{1a}, Tetiana Ovchynnikova^{2b}

¹*Doctor of Economic Sciences, Professor,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>,

e-mail: oksanahnatkovych53@gmail.com,

²*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5775-1591>,

e-mail: tetiana.eclat@gmail.com,

^a*Ivan Franko National University of Lviv,*

Lviv, Ukraine,

^b*Separate Subdivision "Lviv Branch of Kyiv National University of Culture and Arts",*

Lviv, Ukraine

The article examines the features of international relations in the context of the migration crisis at the present stage.

The main objectives of the study were to characterize the historical causes of the current migration crisis in the field of international relations, assess the regulatory framework of migration policy of the European Union, recommendations for improving international relations in the context of the current migration crisis in European countries.

The methodology of scientific research is based on the dialectical method, which summarizes all the phenomena and processes that take place in the field of international relations in its relationship and interdependence. In the process of writing the article there were used methods of analysis and synthesis – in the study of the peculiarities of the system of international relations; monographic – when presenting consistent material related to the specified research topic; historical – in describing the causes of the migration crisis; comparison – when assessing the situation in the EU and Ukraine; abstract-logical – in substantiating the logical sequence of events in the international arena, which caused the migration crisis at the present stage of development of society.

The result of the study was the generalization of proposals to improve the situation in the field of international relations, the development of recommendations for a common migration policy of European countries and the possibility of involving Ukraine in solving these problems. As conclusions, it is stated that the relationship between European countries is imperfect, and this encourages the leadership of

European countries to seek new ways of cooperation in the context of resolving the migration crisis. The significance of the study lies in understanding the need for joint action by Ukraine and the EU to address the migration problem.

Key words: international relations; migration; migration crisis; migration policy.

МИГРАЦИОННЫЙ КРИЗИС ЕС КАК ФАКТОР ИЗМЕНЕНИЙ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Гнаткович Оксана Дмитриевна^{1а}, Овчинникова Татьяна Владимировна^{2б}

¹Доктор экономических наук, профессор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>,
e-mail: oksanahnatkovych53@gmail.com,

²Кандидат экономических наук, доцент,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5775-1591>,
e-mail: tetiana.eclat@gmail.com,

^аЛьвовский национальный университет им. Ивана Франко,
Львов, Украина,

^бОтделенное подразделение «Львовский филиал Киевского национального университета культуры и искусств»,
Львов, Украина

В статье исследованы особенности международных отношений в контексте миграционного кризиса на современном этапе.

Целью исследования стала характеристика исторических причин миграционного кризиса, который наблюдается сегодня в сфере международных отношений, оценка нормативного базиса миграционной политики Европейского Союза, рекомендации по улучшению международных отношений в контексте наблюдаемого в настоящее время миграционного кризиса на территории европейских государств.

В основе методологии научного исследования лежит диалектический метод, обобщающий все явления и процессы, которые происходят в сфере международных отношений в своей взаимосвязи и взаимозависимости. В процессе написания статьи использовались методы анализа и синтеза – при исследовании особенностей системы международных отношений; монографический – при изложении последовательного материала, касающегося указанной темы исследования; исторический – при характеристике причин миграционного кризиса; сравнительный – при оценке ситуации, которая происходила в ЕС и Украине; абстрактно-логический – при обосновании логической последовательности развития событий на международной арене, повлекших за собой миграционный кризис на современном этапе развития общества.

Результатом исследования стало обобщение предложений по улучшению ситуации в сфере международных отношений, наработка рекомендаций по общей миграционной политике стран Европы и возможность привлечения Украины к решению этих проблем. В итоге выявлено, что взаимосвязи между европейскими странами несовершенны и это побуждает руководство европейских государств искать новые пути взаимодействия в контексте разрешения миграционного кризиса. Значимость исследования заключается в понимании необходимости наработки совместных действий Украины и ЕС по решению миграционной проблемы.

Ключевые слова: международные отношения; миграция; миграционный кризис; миграционная политика.